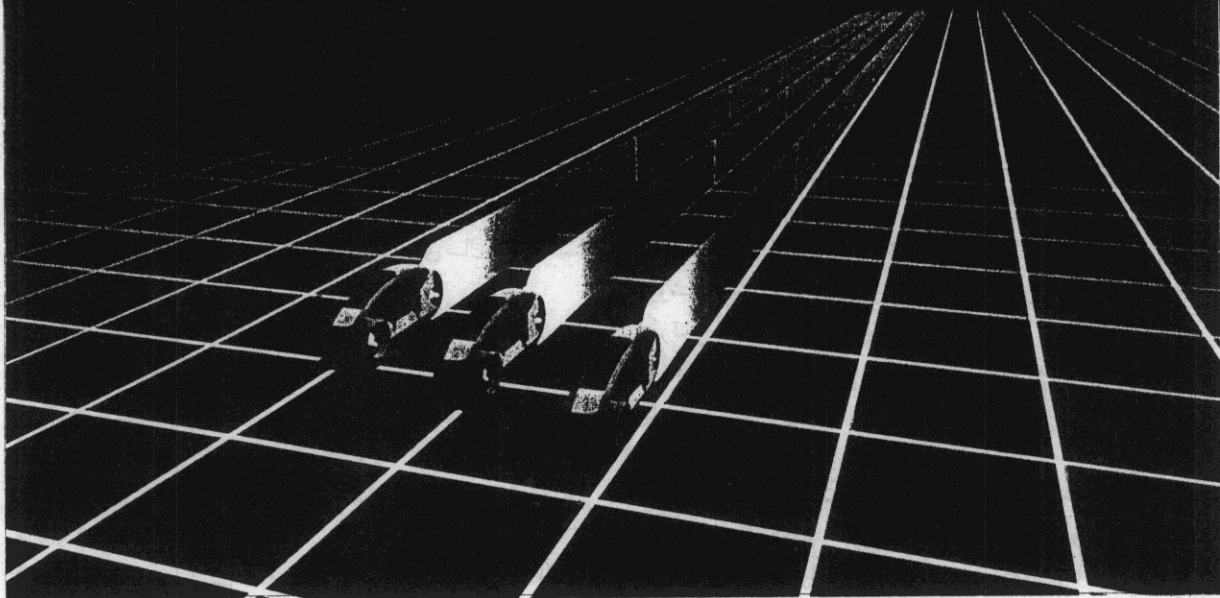

بررسی طرح‌های تحقیقاتی پیشنهاد شده و مصوب پژوهشگران ایرانی در سال ۱۳۷۶

فریده عصاره

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز
دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی

چکیده

این مقاله بر آن است تا به بررسی «بانک اطلاعاتی ملی تحقیقات (۱۳۷۶)» بپردازد که دربرگیرنده ۶۶۰۲ طرح پیشنهادی است. این طرح‌ها را ۳۹۴۲ مجری اصلی عرضه کرده‌اند که از این تعداد، مجموعاً ۱۳۵۸ طرح تحقیقاتی به تصویب نهایی شورای پژوهش‌های علمی کشور رسیده و به سازمان‌های مجری ابلاغ گردیده و بعضاً به اجرا درآمده است. در این بانک اطلاعاتی، تعداد مجریان اصلی به تفکیک جنسیت مشخص و توزیع فراوانی طرح‌های پیشنهادی و مصوب نیز ترسیم خواهد شد. همچنین، جدول رتبه‌بندی شده مجریان اصلی براساس تعداد طرح‌های عرضه شده و نیز تعداد طرح‌های مصوب به نمایش در خواهد آمد. دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی کشور بر اساس تعداد طرح‌های پیشنهادی و تصویب شده، رتبه‌بندی می‌شوند و بدین وسیله، میزان مشارکت دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی کشور به‌طور عام و پژوهشگران ایرانی به‌طور خاص، در این بانک اطلاعاتی مشخص می‌گردد. سپس، کل جامعه پژوهشگران ایرانی در سال ۱۳۷۶ با جامعه شرکت‌کننده در نخستین فراخوان شورای پژوهش‌های علمی کشور مقایسه و مشخص می‌شود که چه تعداد از کل پژوهشگران ایرانی در این فراخوان شرکت کرده و چه تعداد شرکت نکرده‌اند؛ به عبارت دیگر، توزیع نیروی انسانی - تحقیقاتی (Manpower)

موجود کشور به نمایش گذاشته خواهد شد. توزیع موضوعی طرح‌های تحقیقاتی پیشنهادی و مصوب نیز ترسیم می‌گردد تا زمینه‌های موضوعی‌ای که احیاناً کمتر به آن‌ها توجه شده، جهت اطلاع پژوهشگران مشخص شود.

مقدمه

پژوهش (Research)، عامل پیونددهنده دانشگاه و صنعت، است و حاصل این پیوند، شکوفایی صنعتی هر کشوری را به دنبال دارد. پژوهش همواره با توسعه (Development) همراه است و به جرئت می‌توان گفت که اصولی‌ترین و اساسی‌ترین عامل توسعه به‌شمار می‌رود. لذا، کشورهایی که بر توسعه (به‌ویژه توسعه صنعتی و اجتماعی) تأکید دارند، ضرورتاً به امور پژوهشی نیز توجهی خاص مبذول می‌دارند.

عنایت خاص جمهوری اسلامی ایران در سال‌های اخیر به امر پژوهش موجب شد که به‌منظور افزایش بهره‌وری و استفاده بهینه از سرمایه‌های موجود در کشور، در سال ۱۳۷۵ برنامه‌ریزی دقیق‌تری در امور پژوهشی صورت گیرد. به‌همین دلیل برای نخستین بار، شورای پژوهش‌های علمی کشور در مقام سیاست‌گذار برنامه‌های پژوهشی با پیشنهاد آقای حسن حبیبی، رئیس شورا، برنامه ملی تحقیقات را بنیان‌گذاری نمود. برنامه ملی تحقیقات در قالب تبصره

۶۳ قانون بودجه سال ۱۳۷۶ کل کشور، با اعتبار یکصد و نود هزار میلیارد ریال به تصویب مجلس رسید، که این، نقطه عطفی در تاریخ پژوهش کشور محسوب می‌شود (برنامه ملی تحقیقات، ۱۳۷۶).

نخستین فراخوان شورای پژوهش‌های علمی در اسفند ۱۳۷۵ در قالب فرم «الف» به همه دانشگاه‌ها، مؤسسات تحقیقاتی و سازمان‌های اجرایی ارسال گردید و تا آذر ۱۳۷۶، ۳۹۴۲ مجری از سوی دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی و سازمان‌های اجرایی، ۶۶۰۲ عنوان طرح پیشنهاد کردند.

پس از آن که طرح‌های پیشنهادی را بیش از هزار نفر از محققان و مسئولان پژوهشی کشور در سازمان برنامه و کمیسیون‌های تخصصی شورا بررسی کردند، مجموعاً ۱۳۵۸ طرح تحقیقاتی به تصویب نهایی شورای پژوهش‌های علمی کشور رسید و به سازمان‌های مجری ابلاغ گردید. کل اعتبار طرح‌های مصوب که برای مدت زمان یک الی سه سال در نظر گرفته شد، دو بیست و پنجاه و چهار میلیارد ریال و اعتبار طرح‌های مصوب برای سال ۱۳۷۶ هشتاد میلیارد ریال بود.

اطلاعات مربوط به طرح‌های تحقیقاتی نخستین فراخوان ملی شورای پژوهش‌های علمی به صورت بانک اطلاعاتی شامل عناوین طرح‌های پیشنهادی، نام مجری اصلی و بخش تخصصی در دو جلد تهیه شده است. مشخصات طرح‌ها در جلد اول به تفکیک سازمان‌های مجری و در جلد دوم به تفکیک بخش‌های تخصصی عرضه شده است.

این مقاله بر آن است تا به منظور ارزیابی پژوهشی (بالفعل و بالقوه) کشور به کمک جلد اول این بانک اطلاعاتی، به مطالعه و بررسی طرح‌های تحقیقاتی پیشنهادی و مصوب نخستین فراخوان پرداخته، نتایج حاصل را با تعداد کل پژوهشگران کشور به تفکیک جنسیت مقایسه کند و از این طریق، به پرسش‌های زیر پاسخ دهد.

پرسش‌های تحقیق

- ۱- شرکت‌کنندگان در نخستین فراخوان چه کسری از کل جامعه پژوهشگران ایرانی بوده‌اند؟ به عبارت دیگر چه تعداد از پژوهشگران ایرانی در فراخوان شرکت کرده و چه تعداد شرکت نکرده‌اند؟
- ۲- چه تعداد از مجریان اصلی مرد و چه تعداد زن بوده‌اند؟
- ۳- آیا نسبت مشارکت مجریان اصلی طرح‌های پیشنهادی به

تفکیک جنسیت با تعداد کل پژوهشگران ایرانی (به تفکیک جنسیت) تناسب دارد؟

۴- نسبت طرح‌های پژوهشی پیشنهادی و مصوب به تفکیک دانشگاه‌ها، مراکز و مؤسسات تحقیقاتی و دستگاه‌های اجرایی چگونه بوده است؟

۵- توزیع موضوعی طرح‌های تحقیقاتی پیشنهادی و مصوب به چه صورت بوده است؟ به عبارت دیگر، در چه موضوعات علمی، طرح‌های تحقیقاتی بیشتری پیشنهاد شده است و به چه موضوعاتی، مجریان کمتر توجه کرده‌اند؟

نتایج و بحث

به منظور پاسخ به برخی از این پرسش‌ها، جدول شماره ۱ تهیه شد. همان طور که این جدول نشان می‌دهد، تعداد کل پژوهشگران ایرانی در سال ۱۳۷۳ برابر با ۱۱۳۹۲ نفر بوده و شرکت‌کنندگان در فراخوان، ۳۴/۶۰ درصد کل پژوهشگران ایرانی را تشکیل می‌داده‌اند (روشن است که تعداد کل پژوهشگران ایرانی در سال ۱۳۷۶ بیشتر از رقمی است که در این جدول آمده است).

همچنین، با توجه به این جدول مشخص می‌شود که ۸۴ درصد کل پژوهشگران ایرانی و ۹۲ درصد مجریان اصلی در این فراخوان، مرد بوده‌اند، این نکته بیانگر این واقعیت است که در نخستین فراخوان، مردان شرکت فعال‌تری نسبت به زنان داشته‌اند. علاوه بر این، مردان ۹۳ درصد کل طرح‌ها را عرضه نموده و ۹۴ درصد طرح‌های مصوب را به خود اختصاص داده‌اند. زنان ۱۶ درصد کل پژوهشگران ایرانی و ۸ درصد آن‌ها مجری اصلی بوده‌اند. زنان پژوهشگر در این فراخوان، ۷ درصد طرح‌های پیشنهادی را عرضه نموده‌اند که ۶ درصد آن‌ها به تصویب رسیده است.

۶۶۰۲ عنوان طرح عرضه شده در نخستین فراخوان ملی از سوی ۴۶۵ دانشگاه، مرکز تحقیقاتی و دستگاه اجرایی پیشنهاد شد. به منظور مقایسه میزان مشارکت دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و دستگاه‌های اجرایی در نخستین فراخوان ملی، توزیع فراوانی ۶۶۰۲ طرح پیشنهادی و مصوب به تفکیک مؤسسات عرضه‌کننده طرح‌ها و بر اساس تعداد طرح‌ها از زیاد به کم تهیه و در جدول شماره ۲ به نمایش گذاشته شده است. به علت طولانی بودن اطلاعات (۴۶۵ مؤسسه)، تنها آن تعداد از دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و دستگاه‌های

جدول شماره ۱. مقایسه پژوهشگران ایرانی در سال ۱۳۷۳ با

تعداد مجریان اصلی طرح‌های پیشنهادی و مصوب در سال ۱۳۷۶ به تفکیک جنسیت

جنسیت	پژوهشگران ایرانی در سال ۱۳۷۳		مجریان اصلی		طرح‌های پیشنهادی		طرح‌های مصوب	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مرد	۹۶۲۲	۸۴/۴۷	۳۶۲۷	۹۲/۰۱	۶۱۵۳	۹۳/۲۰	۱۲۸۰	۹۴/۲۶
زن	۱۷۷۰	۱۵/۵۳	۳۱۵	۷/۹۹	۴۴۹	۶/۸۰	۷۸	۵/۷۴
جمع	۱۱۳۹۲	۱۰۰	۳۹۴۲	۱۰۰	۶۶۰۲	۱۰۰	۱۳۵۸	۱۰۰

جدول شماره ۲. توزیع دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و دستگاه‌های اجرایی با حداقل ۱۵ طرح پیشنهادی در نخستین فراخوان ملی در سال ۱۳۷۶ رتبه‌بندی براساس تعداد طرح‌های تحقیقاتی

ردیف	دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و دستگاه‌های اجرایی		طرح‌های پیشنهادی		طرح‌های مصوب	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱	سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی	۴۰۸	۶/۱۸	۱۹۶	۱۴/۴۳	
۲	دانشگاه تهران	۳۵۹	۵/۴۴	۱۰۴	۷/۶۶	
۳	دانشگاه تربیت مدرس	۲۸۳	۴/۲۹	۶۹	۵/۰۸	
۴	دانشگاه صنعتی شریف	۲۸۳	۴/۲۹	۵۳	۳/۹۰	
۵	دانشگاه شیراز	۲۵۷	۳/۸۹	۷۷	۵/۶۷	
۶	دانشگاه شهید چمران اهواز	۲۳۹	۳/۶۲	۵۶	۴/۱۲	
۷	مرکز تحقیقات وزارت انرژی اتمی	۲۰۳	۳/۰۷	۳	۰/۲۲	
۸	دانشگاه تبریز	۱۸۱	۲/۷۴	۵۱	۳/۷۶	
۹	دانشگاه فردوسی مشهد	۱۸۱	۲/۷۴	۳۹	۲/۸۷	
۱۰	وزارت جهادسازندگی	۱۶۱	۲/۴۴	۸۰	۵/۸۹	
۱۱	دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۱۵۷	۲/۳۸	۳۴	۲/۵۰	
۱۲	دانشگاه ارومیه	۱۵۲	۲/۳۰	۳۲	۲/۳۶	
۱۳	دانشگاه علم و صنعت ایران	۱۴۰	۲/۱۲	۳۰	۲/۲۱	
۱۴	پژوهشگاه صنعت نفت	۱۳۷	۲/۰۸	۵	۰/۳۷	
۱۵	دانشگاه صنعتی اصفهان	۱۳۶	۲/۰۶	۴۵	۳/۳۱	
۱۶	دانشگاه اصفهان	۱۱۵	۱/۷۴	۱۳	۰/۹۶	
۱۷	دانشگاه علامه طباطبایی	۱۰۳	۱/۵۶	۲۴	۱/۷۷	
۱۸	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	۸۸	۱/۳۳	۲۲	۱/۶۲	
۱۹	دانشگاه شهیدباهنر کرمان	۸۴	۱/۲۷	۱۵	۱/۱۰	
۲۰	سازمان حفاظت محیط زیست	۸۲	۱/۲۴	۴	۰/۲۲۹	
۲۱	پژوهشگاه مواد و انرژی	۷۵	۱/۱۴	۱۳	۰/۹۶	
۲۲	دانشگاه تربیت معلم	۷۱	۱/۰۸	۱۷	۱/۲۵	
۲۳	سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران	۶۲	۰/۹۴	۱۵	۱/۱۰	
۲۴	مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی	۵۶	۰/۸۵	۵	۰/۳۷	
۲۵	مؤسسه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله	۵۶	۰/۸۵	۲۷	۱/۹۹	
۲۶	سازمان انرژی اتمی ایران	۵۵	۰/۸۳	۲	۰/۱۵	
۲۷	دانشگاه مازندران	۵۱	۰/۷۷	۷	۰/۵۲	
۲۸	شهرک علمی و تحقیقاتی اصفهان	۵۰	۰/۷۶	۱۰	۰/۷۴	
۲۹	دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی	۴۵	۰/۶۸	۴	۰/۲۲۹	
۳۰	سازمان هواشناسی کشور	۴۵	۰/۶۸	۸	۰/۵۹	
۳۱	دانشگاه سیستان و بلوچستان	۴۱	۰/۶۲	۱	۰/۰۷	
۳۲	جهاددانشگاهی دانشگاه تهران	۴۰	۰/۶۱	۹	۰/۶۶	
۳۳	دانشگاه علوم پزشکی یزد	۴۰	۰/۶۱	۰	-	
۳۴	وزارت نیرو	۳۹	۰/۵۹	۵	۰/۳۷	
۳۵	مؤسسه تحقیقات اصلاح و تهیه نهال و بذر	۳۸	۰/۵۸	۷	۰/۵۲	
۳۶	دانشگاه شهید بهشتی	۳۵	۰/۵۳	۳	۰/۲۲	
۳۷	مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امرداد خراسان	۳۵	۰/۵۳	۹	۰/۶۶	
۳۸	مرکز تحقیقات کشاورزی خراسان	۳۴	۰/۵۱	۶	۰/۴۴	
۳۹	دانشگاه شهرکرد	۳۱	۰/۴۷	۱	۰/۰۷	
۴۰	مرکز تحقیقات مهندسی جهاد خراسان	۲۹	۰/۴۴	۲	۰/۱۵	

ردیف	دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و دستگاه‌های اجرایی	طرح‌های پیشنهادی		طرح‌های مصوب	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۴۱	سازمان مدیریت منابع آب ایران	۲۸	۰/۴۲	۳	۰/۲۲
۴۲	دانشگاه یزد	۲۶	۰/۳۹	۵	۰/۳۷
۴۳	دانشگاه زنجان	۲۵	۰/۳۸	۱۱	۰/۸۱
۴۴	سازمان زمین‌شناسی کشور	۲۵	۰/۳۸	۴	۰/۲۹
۴۵	وزارت راه و ترابری	۲۵	۰/۳۸	۰	-
۴۶	دانشگاه علوم پزشکی مشهد	۲۴	۰/۳۶	۰	-
۴۷	دانشگاه گیلان	۲۴	۰/۳۶	۰	-
۴۸	دانشگاه الزهرا	۲۳	۰/۳۵	۵	۰/۳۷
۴۹	پژوهشگاه پلیمر ایران	۲۲	۰/۳۳	۱۳	۰/۳۷۰/۹۶
۵۰	مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن	۲۲	۰/۳۲	۶	۰/۴۴
۵۱	دانشگاه بوعلی سینا	۲۱	۰/۳۲	۴	۰/۲۹
۵۲	مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات	۲۱	۰/۳۲	۲	۰/۱۵
۵۳	مرکز تحقیقات مهندسی وزارت جهادسازندگی	۲۱	۰/۳۲	۲	۰/۱۵
۵۴	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۲۱	۰/۳۲	۶	۰/۴۴
۵۵	شرکت مخابرات ایران	۲۰	۰/۳۰	۲	۰/۱۵
۵۶	دانشگاه بیرجند	۱۹	۰/۲۹	۰	-
۵۷	دانشگاه خلیج فارس	۱۹	۰/۲۹	۱	۰/۰۷
۵۸	مرکز تحقیقات کشاورزی یزد	۱۹	۰/۲۹	۶	۰/۴۴
۵۹	وزارت جهادسازندگی استان خراسان	۱۹	۰/۲۹	۰	-
۶۰	راه‌آهن جمهوری اسلامی ایران	۱۸	۰/۲۷	۰	-
۶۱	وزارت معادن و ذوب فلزات	۱۸	۰/۲۷	۳	۰/۲۲
۶۲	مرکز تحقیقات منابع طبیعی و دامی همدان	۱۷	۰/۲۶	۰	-
۶۳	وزارت صنایع	۱۷	۰/۲۶	۱	۰/۰۷
۶۴	دانشگاه آزاد اسلامی	۱۶	۰/۲۴	۱	۰/۰۷
۶۵	دانشگاه علوم پزشکی شیراز	۱۶	۰/۲۴	۰	-
۶۶	ماشین‌سازی اراک	۱۶	۰/۲۴	۰	-
۶۷	مرکز مهندسی شیمی و مهندسی شیمی ایران	۱۶	۰/۲۴	۴	۰/۲۹
۶۸	هوابمایی جمهوری اسلامی ایران	۱۶	۰/۲۴	۰	-
۶۹	دانشگاه رازی	۱۵	۰/۲۳	۵	۰/۳۷
۷۰	شرکت خدمات مهندسی آب و فاضلاب کشور	۱۵	۰/۲۳	۰	-
جمع کل ۷۰ دانشگاه با حداقل ۱۵ طرح پیشنهادی		۵۲۸۱	۸۰	۱۱۸۷	۸۷/۴۰
جمع کل سایر ۳۹۵ دانشگاه و مؤسسه تحقیقاتی کشور با کمتر از ۱۵ طرح پیشنهادی		۱۳۲۱	۲۰	۱۷۱	۱۲/۶۰
جمع کل		۶۶۰۲	۱۰۰/۰۰	۱۳۵۸	۱۰۰/۰۰

داده‌است. دانشگاه تهران با ۳۵۹ (۵/۴۴ درصد) طرح پیشنهادی و ۱۰۴ (۷/۶۶ درصد) طرح‌های مصوب، حائز رتبه دوم و دانشگاه‌های تربیت مدرس و شیراز هرکدام با ۲۸۳ (۴/۲۹ درصد) طرح پیشنهادی و به ترتیب با ۶۹ (۵/۰۸ درصد) و ۵۳ (۳/۹۰ درصد) طرح مصوب مشترکاً دارای رتبه سوم هستند. این جدول همچنین نشان می‌دهد که از کل ۶۶۰۲ طرح پیشنهادی، ۵۲۸۱ (۸۰ درصد) طرح از سوی ۷۰ (۱۵ درصد) دانشگاه، مرکز تحقیقاتی و دستگاه اجرایی عرضه شده

اجرائی که دست‌کم ۱۵ طرح پیشنهاد کرده‌اند، در این جدول گنجانیده^۲ و مؤسسه‌ای که کمتر از ۱۵ مدرک داشته‌اند، از جدول حذف شده‌اند. جدول شماره ۲ درصد طرح‌های تحقیقاتی پیشنهاد شده و مصوب را نیز نشان می‌دهد.

مطابق جدول شماره ۲، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی با مجموع ۴۰۸ (۶/۱۸ درصد) طرح پیشنهادی و ۱۹۶ (۱۴/۳۳ درصد) طرح مصوب، رتبه نخست را به خود اختصاص

جدول شماره ۳. دانشگاه‌های ایران با عرضه حداقل ۱۵ طرح پیشنهادی در نخستین فراخوان ملی رتبه‌بندی
براساس تعداد طرح‌های پیشنهادی^۱

ردیف	دانشگاه‌ها	اعضای هیئت علمی تمام و نیمه‌وقت		طرح‌های پیشنهادی		طرح‌های مصوب	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱	دانشگاه تهران	۱۳۱۶		۳۵۹	۵/۴۴	۱۰۴	۷/۶۶
۲	دانشگاه تربیت مدرس	۳۲۲		۲۸۳	۴/۲۹	۶۹	۵/۰۸
۳	دانشگاه صنعتی شریف	۲۴۸		۲۸۳	۴/۲۹	۵۳	۳/۹۰
۴	دانشگاه شیراز	۵۰۸		۲۵۷	۳/۸۹	۷۷	۵/۶۷
۵	دانشگاه شهید چمران (اهواز)	۴۸۷		۲۳۹	۳/۶۲	۵۶	۴/۱۲
۶	دانشگاه تبریز	۴۸۲		۱۸۱	۲/۷۴	۵۱	۳/۷۶
۷	دانشگاه فردوسی مشهد	۶۳۵		۱۸۱	۲/۷۴	۳۹	۲/۸۷
۸	دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۳۵۵		۱۵۷	۲/۳۸	۳۴	۲/۵۰
۹	دانشگاه ارومیه	۲۶۵		۱۵۲	۲/۳۰	۳۲	۲/۳۶
۱۰	دانشگاه علم و صنعت ایران	۳۶۵		۱۴۰	۲/۱۲	۳۰	۲/۲۱
۱۱	دانشگاه صنعتی اصفهان	۳۳۹		۱۳۶	۲/۰۶	۴۵	۳/۳۱
۱۲	دانشگاه اصفهان	۴۸۶		۱۱۵	۱/۷۴	۱۳	۰/۹۶
۱۳	دانشگاه علامه طباطبائی	۳۳۴		۱۰۳	۱/۵۶	۲۴	۱/۷۷
۱۴	دانشگاه شهید باهنر کرمان	۳۸۳		۸۴	۱/۲۷	۱۵	۱/۱۰
۱۵	دانشگاه تربیت معلم	۲۹۸		۷۱	۱/۰۸	۱۷	۱/۲۵
۱۶	دانشگاه مازندران	۲۰۶		۵۱	۰/۷۷	۷	۰/۵۲
۱۷	دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی	۱۷۹		۴۵	۰/۶۸	۴	۰/۲۲۹
۱۸	دانشگاه سیستان و بلوچستان	۴۶۰		۴۱	۰/۶۲	۱	۰/۰۷
۱۹	دانشگاه علوم پزشکی بزد	۲۴۴		۴۰	۰/۶۱	۰	—
۲۰	دانشگاه شهید بهشتی	۴۶۳		۳۵	۰/۵۳	۳	۰/۲۲
۲۱	دانشگاه شهرکرد	۸۷		۳۱	۰/۴۷	۱	۰/۰۷
۲۲	دانشگاه بزد	۱۸۳		۲۶	۰/۳۹	۵	۰/۳۷
۲۳	دانشگاه زنجان	۱۲۲		۲۵	۰/۳۸	۱۱	۰/۸۱
۲۴	دانشگاه علوم پزشکی مشهد	۵۸۸		۲۴	۰/۳۶	۰	—
۲۵	دانشگاه گیلان	۲۷۲		۲۴	۰/۳۶	۰	—
۲۶	دانشگاه الزهراء	۱۷۰		۲۳	۰/۳۵	۵	۰/۳۷
۲۷	دانشگاه بوعلی سینا	۱۹۷		۲۱	۰/۳۲	۴	۰/۲۹
۲۸	دانشگاه بیرجند	۱۷۶		۱۹	۰/۲۹	۰	—
۲۹	دانشگاه خلیج فارس	۵۱		۱۹	۰/۲۹	۱	۰/۰۷
۳۰	دانشگاه آزاد اسلامی	نامشخص		۱۶	۰/۲۴	۱	۰/۰۷
۳۱	دانشگاه علوم پزشکی شیراز	۴۹۵		۱۶	۰/۲۴	۰	—
۳۲	دانشگاه رازی	۱۸۵		۱۵	۰/۲۳	۵	۰/۳۷
۳۲	دانشگاه با حداقل ۱۵ طرح پیشنهادی	۳۲۱۲		۴۸/۶۳		۷۰۷	۵۲/۰۷
سایر	۴۳۳ دانشگاه و مؤسسه تحقیقاتی کشور با کمتر از ۱۵ طرح پیشنهادی	۳۳۹۰		۵۱/۳۴		۶۵۱	۲۷/۹۳
جمع کل		۶۶۰۲		۱۰۰/۰۰		۳۵۸	۱۰۰/۰۰

۱- تعداد اعضای هیئت علمی دانشگاه از منبع آمار آموزش عالی ایران در سال تحصیلی ۱۳۷۶ - ۱۳۷۵ اخذ شده است.

و ۱۳۲۱ (۲۰ درصد) طرح پیشنهادی باقی مانده را ۳۹۵ (۸۵ درصد) دانشگاه، مرکز تحقیقاتی و دستگاه اجرایی پیشنهاد کرده‌اند. از کل ۱۳۵۸ طرح مصوب، ۱۱۸۷ (۸۷/۴۰ درصد) طرح توسط ۷۰ دانشگاه و سایر مراکز ذکر شده در جدول شماره ۲ پیشنهاد شده و تنها ۱۷۱ (۱۲/۶۰ درصد) طرح مصوب توسط ۳۹۵ دانشگاه و سایر مراکز تحقیقاتی و دستگاه‌های اجرایی عرضه شده است.

میزان مشارکت دانشگاه‌ها در نخستین فراخوان

به منظور ارائه تصویری روشن‌تر از عملکرد دانشگاه‌ها در این فراخوان ملی، تعداد اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و تعداد طرح‌های پیشنهادی و مصوب آن‌ها در جدول شماره ۳ آمده است. رتبه‌بندی دانشگاه‌ها در نخستین فراخوان ملی نیز در این جدول مشخص شده است. براساس این جدول، تعداد ۳۲ دانشگاه هرکدام با دست‌کم ۱۵ طرح پیشنهادی در نخستین فراخوان ملی شرکت کرده‌اند. در این میان، دانشگاه تهران با تعداد کل ۱۳۱۶ عضو هیئت علمی، ۳۵۹ طرح پیشنهاد کرده که برابر است با ۵/۴۴ درصد کل طرح‌های پیشنهادی در این فراخوان از این تعداد، ۱۰۴ طرح، یعنی ۷/۶۶ درصد کل طرح‌های مصوب، به تصویب رسیده است. بدین ترتیب، در بین دانشگاه‌های ایران، رتبه نخست نصیب دانشگاه تهران شده است. دانشگاه‌های تربیت مدرس و شریف با داشتن به ترتیب ۳۲۲ و ۲۴۸ عضو هیئت علمی، هر کدام ۲۸۳ طرح پیشنهاد کرده‌اند که برابر است با ۴/۲۸ درصد کل طرح‌های پیشنهادی و به ترتیب، ۶۹ و ۵۳ طرح مصوب یا ۵/۰۸ و ۳/۹۰ درصد طرح‌های تصویب‌شده را به خود اختصاص داده و مشترکاً در این فراخوان، رتبه دوم را حائز شده‌اند. رتبه‌های سوم و چهارم به ترتیب به دانشگاه‌های شیراز و شهید چمران اهواز با داشتن ۵۰۸ و ۴۸۷ عضو هیئت علمی و ۲۵۷ (۳/۸۹ درصد) و ۲۳۹ (۳/۶۲ درصد) طرح پیشنهادی و ۷۷ (۵/۶۷ درصد) و ۵۶ (۴/۱۲ درصد) طرح‌های تصویب‌شده اختصاص یافته است. نکته جالب توجه این است که درصد طرح‌های پذیرفته‌شده دو دانشگاه شیراز (۵/۶۷ درصد) و شهید چمران اهواز (۴/۱۲ درصد) که دارای رتبه‌های سوم و چهارم هستند، بیشتر از درصد طرح‌های دانشگاه شریف (۳/۹۰ درصد) است که رتبه دوم را به دست آورده است.

نکته قابل تأمل این جاست که بعضی از دانشگاه‌های معتبر ایران با داشتن تعداد زیادی اعضای هیئت علمی نظیر دانشگاه فردوسی مشهد (۶۳۵ عضو هیئت علمی)، دانشگاه اصفهان (۴۸۶ عضو هیئت علمی) و شهید بهشتی (۴۶۳ عضو هیئت علمی) مشارکت فعالی در این فراخوان ملی نداشته‌اند که بررسی علل آن از حوصله این مقاله خارج است، اما ضروری به نظر می‌رسد.

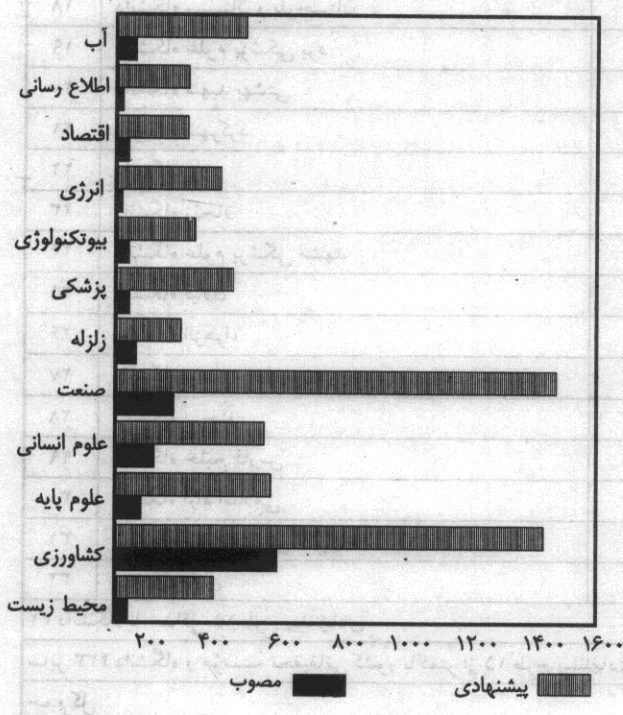
توزیع موضوعی طرح‌های پیشنهادی و مصوب در نخستین فراخوان

هنگام بررسی موضوعات علمی طرح‌های پیشنهادی، مشاهده شد که موضوعات صنعت و کشاورزی سهم بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند. هر دو رشته کشاورزی و صنعت در بخش طرح‌های مصوب نیز سهم بالایی دارند. جای بسی خوشحالی است که در میان رشته‌های علمی طرح‌های پیشنهادی و مصوب نخستین فراخوان ملی کشور در سال ۱۳۷۵، پژوهشگران ایران به دو رشته کشاورزی و صنعت که هر دو نقش سازنده‌ای در ایجاد توسعه ایفا می‌کنند، توجه کرده‌اند. در سال ۱۹۸۳، «گارفیلد» انتشارات علمی کشورهای در حال رشد را در نمایه استنادی علوم بررسی کرد. او

دریافت که ۹۰ درصد از انتشارات علمی این کشورها در زمینه علوم پزشکی و بالینی است. در تحقیقی که «فریده عصاره» در سال ۱۹۹۶ روی موضوعات انتشارات علمی کشورهای در حال رشد، در نمایه استنادی علوم انجام داد، مشاهده کرد که همچنان اکثر کشورهای در حال رشد، از جمله ایران، به رشته پزشکی متکی هستند، اگرچه نرخ آن از ۹۰٪ در مطالعه «گارفیلد» به ۵۷/۶٪ تقلیل یافته بود.

«عصاره» (۱۹۹۶) برخی از علل پرداختن کشورهای در حال رشد به موضوع پزشکی را چنین بر شمرده است: گرمسیری بودن اکثر این کشورها و در نتیجه، وجود بیماری‌های گرمسیری خاص که نیاز به تحقیقات خاص پزشکی را می‌طلبد، و عدم رعایت کامل مسائل بهداشتی و جمعیت زیاد این کشورها. او پیشنهاد کرد که کشورهای در حال رشد به رشته کشاورزی توجه بیشتری مبذول دارند، زیرا این کشورها اکثراً دارای جمعیت زیاد هستند و براساس یافته‌های «کورین» (۱۹۹۲)، همه‌ساله مبالغ زیادی از بودجه‌های ارزی خود را صرف واردات محصولات کشاورزی می‌کنند. در حالی که بررسی حاضر نشان‌دهنده توجه پژوهشگران ایرانی به رشته‌های کشاورزی و صنعت است. نمودار ۱ توزیع موضوعات علمی طرح‌های پیشنهادی و مصوب را روشن‌تر نشان می‌دهد.

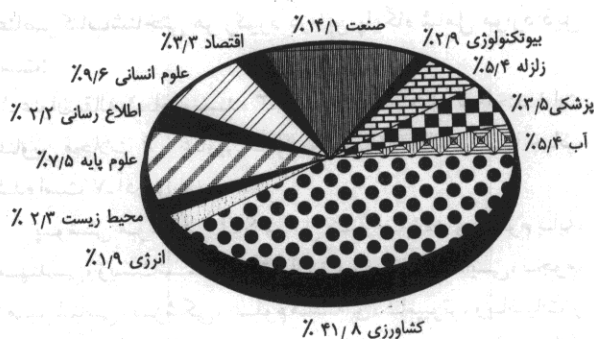
نمودار ۱ توزیع فراوانی طرح‌های پیشنهادی و مصوب به تفکیک موضوعات علمی

مطالعه موضوعات علمی طرح‌های مصوب نشان می‌دهد که ۴/۱۸ درصد کل طرح‌های مصوب به رشته کشاورزی اختصاص داشته و ۱۴/۱ درصد کل طرح‌های مصوب در زمینه صنعت بوده است. علوم انسانی ۹/۶، علوم پایه ۷/۵، زلزله و آب هرکدام ۵/۴

بیوتکنولوژی ۲/۹، محیط‌زیست ۲/۳، اطلاع‌رسانی ۲/۲ و انرژی ۱/۹ درصد کل طرح‌های مصوب را به خود اختصاص داده‌اند. نمودار ۲ سهم موضوعات علمی طرح‌های مصوب را بهتر نشان می‌دهد. در این نمودار مشاهده می‌شود که از نظر تعداد طرح‌های پیشنهادی، رشته صنعت با اختلاف اندکی با رشته کشاورزی، رتبه اول را حائز شده، اما رشته کشاورزی از نظر تعداد طرح‌های مصوب، با اختلاف زیادی از رشته صنعت و سایر رشته‌های علمی پیشی گرفته و رتبه اول را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۲ توزیع درصدی موضوعات طرح‌های مصوب (۱) را بهتر نشان می‌دهد.

نتیجه

در این بررسی، مشخص شد که از تعداد کل ۱۱۳۹۲ پژوهشگر ایرانی، ۳۹۴۲ نفر یا ۳۴/۶۰ درصد آن‌ها در نخستین فراخوان ملی شرکت کرده‌اند. شرکت‌کنندگان در این فراخوان جمعاً ۶۶۰۲ طرح تحقیقاتی پیشنهاد کرده‌اند که از این تعداد ۹۳ درصد را مردان و ۷ درصد را زنان پیشنهاد کردند. همچنین از کل ۱۳۵۸ طرح مصوب، ۹۴ درصد متعلق به مردان و ۶ درصد مربوط به زنان بوده است. در رتبه‌بندی از میان همه دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و دستگاه‌های اجرایی (جدول شماره ۲)، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی با مجموع ۴۰۸ طرح پیشنهادی و ۱۹۴ طرح مصوب، به تنهایی ۶/۱۸ درصد کل طرح‌های پیشنهادی و ۱۴/۳۳ درصد کل طرح‌های مصوب را به خود اختصاص داده و رتبه اول را حائز شده است. از طرف دیگر، شرکت مهندسی آب و فاضلاب کشور با ۱۵ طرح پیشنهادی که هیچ‌کدام به تصویب نرسیده، در رتبه آخر قرار گرفت.

در جدول شماره ۳ که تصویری از میزان مشارکت دانشگاه‌های ایران را در این فراخوان ملی مجسم می‌کند (رتبه‌بندی دانشگاه‌ها براساس تعداد طرح‌های پیشنهادی)، مشاهده می‌شود که دانشگاه تهران با دارا بودن ۱۳۱۶ نفر عضو هیئت علمی و پیشنهاد ۳۵۹ طرح

و ۱۰۴ طرح مصوب، حائز رتبه اول شده و صدرنشین جدول بوده است. از طرفی، دانشگاه رازی با ۱۸۵ نفر عضو هیئت علمی و ۱۵ طرح پیشنهادی که ۵ طرح آن به تصویب رسیده، رتبه آخر را به دست آورده است.

در نمودار ۱ مشاهده می‌شود که تعداد طرح‌های پیشنهادی و مصوب در رشته‌های کشاورزی و صنعت نسبت به سایر موضوعات علمی بیشتر است. رتبه‌بندی درصدی موضوعی طرح‌های مصوب (نمودار ۲) نیز نشان می‌دهد که موضوع کشاورزی با ۴۱/۸ درصد، اولین رشته و صنعت با ۱۴/۳۳ درصد از کل طرح‌های مصوب، دومین رشته در فراخوان ملی بوده‌اند و رشته علوم انسانی با ۹/۶ درصد کل طرح‌های مصوب، رتبه سوم را به خود اختصاص داده است. از طرفی، بخش انرژی با ۱/۹ درصد طرح‌های مصوب، آخرین رتبه را به دست آورده است.

منابع و مآخذ:

— آمار آموزش عالی ایران سال در تحصیلی ۱۳۷۶ - ۱۳۷۵. تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۷۶.

— برنامه ملی تحقیقات: عناوین طرح‌های پیشنهادی و مصوب به تفکیک بخش‌های (کمیسیون‌های) تخصصی. تهران: دبیرخانه شورای پژوهش‌های علمی کشور، ۱۳۷۶.

— گزارش ملی تحقیقات شورای پژوهش‌های علمی کشور ضمیمه رهیافت، سال ۱۳۷۳.

— Garfield, E. "Mapping science in the Third World", *Science and Public Policy*, 10(3), 1983, 112-127.

— Kurian, G. T.(ed.) *Encyclopedia of the Third World*, 4th ed. New York: Facts on File, 3 vols, 1992.

— Osareh, Farideh. *Evaluation and Measurement of Third World Countries' Research Publications: A Citation and Country-by-Country citation Study*. Ph.D Dissertation, University of New South Wales; Sydney: Australia, 1996.

پی‌نوشت:

۱- متأسفانه منبعی که تعداد کل پژوهشگران ایرانی را در سال ۱۳۷۶ نشان دهد در دسترس نبود. به همین جهت، جدیدترین منبع موجود گزارش ملی تحقیقات شورای پژوهش‌های علمی کشور ضمیمه رهیافت سال ۱۳۷۳ بود که از آن استفاده شد.

۲- هشتاد درصد طرح‌های پیشنهادی و ۸۷/۴۰ درصد طرح‌های مصوب را ۷۰ (۱۵ درصد) دانشگاه، مرکز تحقیقاتی و دستگاه اجرایی عرضه کرده‌اند که هر کدام دارای ۱۵ طرح پیشنهادی یا بیشتر بوده‌اند. تنها ۲۰ درصد طرح‌های پیشنهادی و ۱۲ درصد طرح‌های مصوب را ۸۵ (درصد) دانشگاه، مرکز تحقیقاتی و دستگاه اجرایی عرضه کرده‌اند. به منظور جلوگیری از طولانی شدن جدول و نیز مطالعه آن دسته از مؤسساتی که شرکت و تأثیر بیشتری در این فراخوان داشته‌اند، مؤسساتی که کمتر از ۱۵ طرح پیشنهاد کرده‌اند، از جدول حذف شده‌اند.